

อานันทโพธิ์

ฉบับสมบูรณ์

โดย รัชสี สุหนต์

ผู้ตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬา,
เจ้าหน้าที่โครงการชำระพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนา
กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อานันท์โพธิ์

ฉบับสมบูรณ์

โดย รัชมี สุทนต์

ผู้ตรวจชำระคัมภีร์อรรถกถา—ฎีกา ฉบับมหาจุฬา,
เจ้าหน้าที่โครงการชำระพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสตร์
กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อานันท์โพธิ์ ฉบับสมบูรณ์

โดย รัชชี่ สุทนต์

๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม ๒๕๔๒

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์ เนื่องในวันมอบถวาย
คัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา แด่มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

คำปรารภ

หนังสือ “อานันทโพธิ์ ฉบับสมบูรณ์” เล่มนี้ เขียนขยายความจากหนังสืออานันทโพธิ์ เล่มที่จัดพิมพ์เนื่องในวันปลูกอานันทโพธิ์ ที่มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ลงพิมพ์ในหนังสือวิญญานฉบับที่ ๑๐-๑๒ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๑ หน้า ๓๓-๕๘

นอกจากจะกล่าวถึงอานันทโพธิ์แล้ว ยังได้กล่าวถึงพระศรีมหาโพธิ์ต้นเดิมด้วย

เป็นเรื่องราวแสดงถึงการสักการบูชาต้นโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับนั่งตรัสรู้ ซึ่งให้เห็นความสำคัญของต้นไม้ที่พระเจ้าประทับนั่งตรัสรู้ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า ต้นไม้ที่พระองค์ประทับนั่งตรัสรู้เป็นเจดีย์คือสิ่งที่พึงสักการบูชาของพุทธบริษัท

การมอบถวายคัมภีร์อรรถกถา-ฎีกา แด่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ ๑๕ ธันวาคม

(๒)

พ.ศ. ๒๕๔๒ ปีนี้ นับเป็นครั้งที่ ๗ นับแต่ที่อาจารย์พร
รัตนสุวรรณ มอบถวายครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๕๓๓

คัมภีร์ที่บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็น
ธรรมเจดีย์ เมื่อได้มอบถวายธรรมเจดีย์ก็ขอถวายความรู้
เรื่องบริโภคเจดีย์ คือความรู้เรื่องต้นไม้ที่พระพุทธเจ้า
ประทับนั่งตรัสรู้ เป็นการเพิ่มความรู้ในเรื่องบริโภคเจดีย์
อีกส่วนหนึ่ง

ด้วยความปรารถนาดี

นายรังษี สุทนต์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๑)
อานันทโพธิ์	๑
กาลิงคโพธิชาดก	๗
ปทุมชาดก	๑๖
พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความต่างกัน ๘ ประการ	๒๐
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงละ	๓๑
พระศรีมหาโพธิ์	๓๘

อานันทโพธิ์

เรื่องเล่าที่พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จจาริกจากพระเชตวันมหาวิหารไปเมืองอื่น เป็นเหตุให้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ถูกนำมาปลูก ณ พระเชตวันมหาวิหาร ได้รับการขนานนามว่า อานันทโพธิ์ และได้อยู่ต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ มีเรื่องเล่าในคัมภีร์ชาดกอรุณกถา ภาค ๖ หน้า ๑๖๘-๑๗๘ ฉบับมหาจุฬาว่า

เมื่อพระพุทธองค์ เสด็จจาริกไปตามชนบท เพื่อทรงอนุเคราะห์เวไนยสัตว์ ประชาชนชาวกรุงสาวัตถีถือธูปหอมและพวงดอกไม้มายังพระเชตวันมหาวิหาร หาสถานที่สักการบูชาไม่ได้ จึงโยนไว้ที่ประตูพระคันธกุฎี พวกเขาไม่มีความปราโมทย์ ในการที่หาสถานที่สักการบูชาไม่ได้

ท่านอนาถบิณฑิกะทราบเหตุนั้นเข้า พอพระพุทธองค์เสด็จกลับมายังพระเชตวัน จึงเข้าไปหาท่านพระอานันทเถระ กราบเรียนว่า “พระคุณเจ้า เมื่อพระพุทธองค์

เสด็จจาริกไป พระเชตะวันี่ ก็ไม่มีสิ่งจูงใจ ประชาชนหาสถานที่ที่จะนำเครื่องสักการบูชาบูชาไม่ได้ขอพระคุณเจ้า กรุณาช่วยกราบทูลเรื่องนี้ให้พระพุทธรองค์ทรงทราบด้วย”

ท่านพระอานนทร์รับคำแล้ว ได้กราบทูลถามพระพุทธรองค์ว่า “เจดีย์สถานที่สักการบูชา มีกี่ชนิด” พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า มี ๓ ชนิด คือ พระธาตุเจดีย์ บริโกกเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์

ท่านพระอานนทร์กราบทูลถามว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาค ยังทรงพระชนม์อยู่นี้ ข้าพระองค์จะสามารถสร้างเจดีย์ได้ไหม”

พระพุทธรองค์ตรัสว่า “อานนทร์ ธาตุเจดีย์ ไม่สามารถสร้างได้ เพราะธาตุเจดีย์นั้น จะมีได้ก็ต่อเมื่อพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเสด็จดับขันธปรินิพพานไป อุทเทสิกเจดีย์ ก็ไม่มี วัตถุปรากฏ เป็นของเนื่องกับเรตตาคต ต้นศรีมหาโพธิ์พุกฤษ์ ที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายอาศัยเป็นสถานที่ตรัสรู้ แม้พระพุทธรเจ้าทั้งหลายจะยังทรงพระชนม์อยู่ ก็เป็นเจดีย์ได้”^๑

^๑ เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่พึงบูชา เจดีย์มี ๔ ชนิด คือ :-

๑. บริโกกเจดีย์ เจดีย์คือเครื่องใช้สอยของพระพุทธรเจ้า

๒. อุทเทสิกเจดีย์ เจดีย์ที่ทำอุทิศพระพุทธรเจ้า

ท่านพระอานนทเถระกราบทูลว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไป พระเชตวันก็ไม่มีที่พึ่ง ประชาชนหาสถานที่สักการบูชาไม่ได้ ข้าพระองค์จะนำเมล็ดต้นพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกที่ประตูพระเชตวัน”

“ดีแล้วอานนท์ เรอนำมาปลูกเถิด เมื่อได้ปลูกอย่างนั้น เชตวันจักเป็นคูจเรตถาคตอยู่ประจำ”

ท่านพระอานนทเถระ ได้แจ้งเรื่องนี้ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบ และได้บอกให้ท่านอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกา และประชาชนอื่น ๆ ทราบ แล้วได้ขอให้ช่วยกันขุดหลุม ณ สถานที่ที่จะปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ประตูพระเชตวัน ได้กราบเรียนท่านพระมหาโมคคัลลานเถระว่า “ท่านขอรับ กระผมจะปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ประตูพระเชตวัน ท่านช่วยไปนำลูกโพธิ์สุกจากต้นพระศรีมหาโพธิ์มาให้กระผมทีเถิด”

๓. ธาตุเจดีย์ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๔. ชธรรมเจดีย์

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ จัดเป็นบริโกภเจดีย์ พระพุทธรูป จัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์ สถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จัดเป็นธาตุเจดีย์ คัมภีร์ที่เขียนจารึกพระธรรม จัดเป็นชธรรมเจดีย์ (พุทธก. อฎ. ๑๕๗, สารคต. ฎีกา ๑/๒๐๕ มจร.) อานันทโพธิ์ จัดเป็นบริโกภเจดีย์

ท่านพระมหาโมคคัลลานะรับปากแล้วได้หะาะไปยังโพธิมณฑล ใช้จิวรรับลูกโพธิ์สุกที่หล่นจากขั้วไม้ให้ถึงพื้นดิน แล้วนำมาถวายท่านพระอานนทเถระ

ท่านพระอานนทเถระได้แจ้งให้พระเจ้าปเสนทิโกศล ท่านอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกา และประชาชนอื่น ๆ ทราบว่า “จะปลุกต้นโพธิ์ในวันนี้”

ในเวลาเย็น พระเจ้าปเสนทิโกศล รับสั่งให้บริวารจำนวนมากถือเครื่องอุปกรณ์ทุกอย่างมา ท่านอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกา และคนที่ศรัทธาอื่นก็ให้บริวารถือเครื่องอุปกรณ์มาเช่นกัน

ท่านพระอานนทเถระ ตั้งกระดางทองใบใหญ่ไว้ ณ สถานที่ที่จะปลุกต้นมหาโพธิ์ใช้ให้คนเจาะกันกระดาง แล้วบรรจุเปลือกตมกลิ่นหอมจนเต็ม แล้วได้ส่งลูกโพธิ์สุกให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลว่า “มหาบพิตร พระองค์จงปลุกลูกโพธิ์สุกนี้เถิด”

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงดำริว่า “ราชสมบัติมิได้ดำรงอยู่ในหัตถ์ของเราตลอดไป เราควรจะให้ท่านอนาถบิณฑิกะปลุกต้นโพธิ์นี้” ครั้นดำริดังนั้นแล้วจึงวางลูกโพธิ์สุกไว้ในมือท่านอนาถบิณฑิกะ

ท่านอนาถบิณฑิกะ จึงค่อยเปลือกตมกลืนหอมใน
กระถางทองแล้ววางลูกโพธิ์สุกไว้ในกระถางทองนั้น

พอลูกโพธิ์สุกนั้นพื้นมือท่านอนาถบิณฑิกะเท่านั้น
ขณะประชาชนทั้งหมดกำลังมองดูอยู่ ต้นโพธิ์ลำต้นเท่า
งอนไถ สูงประมาณ ๕๐ ศอก ได้งอกขึ้นมาแตกกิ่งประมาณ
๕๐ ศอก ๕ กิ่ง คือยื่นไปใน ๔ ทิศ ๔ กิ่ง ตั้งตรง ๑ กิ่ง
ต้นโพธิ์นั้นยืนต้นเป็นไม้ใหญ่ในป่า ในขณะนั่นเอง

พระเจ้าปเสนทิโกศล รับสั่งให้นำหม้อทองคำหม้อ
เงินประมาณ ๑๘ หม้อใส่ น้ำหอมจนเต็ม ปิดดอกอุบลเขียว
สูง ๑ ศอก ตั้งล้อมต้นมหาโพธิ์ รับสั่งให้ช่างสร้างแท่น
ด้วยรัตนะ ๗ ประการ โปรรยทราษผสมทอง รับสั่งให้สร้าง
กำแพงล้อมรอบ รับสั่งให้สร้างซุ้มประตูด้วยรัตนะ ๗
ประการ เครื่องสักการะได้มีมากมาย

ท่านพระอานนทเถระได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูล
ขอให้ประทับนั่งเข้าสมาบัติที่เคยเข้า ณ ควางต้นพระศรีมหา
โพธิ์ ณ ที่ควางต้นโพธิ์ที่ท่านนำมาปลูกนี้เพื่อประโยชน์
เกื้อกูลแก่มหาชน

พระพุทธองค์รับสั่งว่า “เมื่อเราตถาคตนั่งเข้าสมาบัติ
ที่เคยเข้า ณ ควางต้นมหาโพธิ์ ประเทศอื่น (พื้นที่อื่น ๆ)
ก็ไม่อาจจะทรงอยู่ได้”

“พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงโปรดใช้สอยดวงคัน
โพธิ์นั้นด้วยสุขอันเกิดแต่สมาบัติโดยกำหนดสถานที่ใกล้ ๆ
พื้นที่นี้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนเถิด”

พระพุทธองค์ ทรงใช้สอย^๑ ดวงคันโพธิ์นั้น ด้วยสุข
อันเกิดจากสมาบัติ ๑ ราตรี

ท่านพระอานนทเถระ พูลแจ้งให้พระเจ้าปเสน
ทิโกศลทรงทราบ และได้แจ้งให้ท่านอนาถบิณฑิกะ นาง
วิสาขามหาอุบาสิกา ประชาชนผู้มีศรัทธาอื่น ๆ ทราบ
ชักชวนให้ทำการฉลองคันโพธิ์ คันโพธิ์นั้น ปรากฏนามว่า
“อานันทโพธิ์” เพราะเป็นต้นไม้ที่ท่านพระอานนทเถระ
ดำริให้ปลูก

ในครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในธรรมสภาว่า
“ท่านพระอานนท พระพุทธองค์ ยังทรงพระชนม์อยู่เลย
ได้ปลูกคันโพธิ์แล้วชักชวนทำการบูชาอย่างมากมาย ท่านมี
คุณมากอย่างน่าอัศจรรย์”

พระพุทธองค์เสด็จมาตรัสถามถึงเรื่องที่ภิกษุทั้งหลาย
สนทนาค้างอยู่ ครั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทราบ จึงตรัส
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน

^๑ หมายถึงประทับอยู่อาศัย

ราชองครักษ์นั้น ได้ไปกราบทูลอุปราชว่า “พระราชารับสั่งให้จับเจ้าชาย ขอให้เจ้าจงรักษาชีวิตไว้เถิด”

อุปราชจุฬาลงค ได้นำของ ๓ อย่าง คือ พระราชลัญจกร ผ้าขนสัตว์เนื้อละเอียด และพระขรรค์ ออกมาให้ราชองครักษ์คู่พร้อมกันรับสั่งว่า “เมื่อจำสิ่งนี้ได้แล้ว พึงให้ราชสมบัติแก่โอรสของเรา” แล้วเสด็จเข้าป่า บวชเป็นฤๅมิ สร้างอาศรมอยู่อาศัย ณ สถานที่ที่ร่มเย็นใกล้ฝั่งแม่น้ำ

ในกาลนั้น แคว้นมัททราช ผู้พระอัครมเหสีของพระเจ้ามัททราชได้ประสูติพระธิดา พวกโหราจารย์ได้ทำนายว่า “พระธิดานี้จักเกี่ยวกษัตริย์เสวยชีวิต แต่พระโอรสของพระธิดานี้ จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ”

พระราชาทรงหลาย ทังชมพูทวีป ได้ทรงสดับเรื่องนี้ จึงยกทัพมาล้อมสาครนครพร้อมกัน เพื่อขอพระธิดาของพระเจ้ามัททราช

ทางพระเจ้ามัททราชทรงดำริว่า “ถ้าเราจักยกพระธิดาให้พระราชองค์หนึ่งไป พระราชาที่เหลือ จักทรงกริ้วเราจักรักษาพระธิดาไว้” จึงพาพระธิดาและพระอัครมเหสีปลอมพระองค์หนีเข้าป่าไปบวชสร้างอาศรมอาศัยอยู่ทางเหนืออาศรมของจุฬาลงคกุมาร เทียวหาผลไม้เสวยชีพอยู่ ณ ที่นั้น

พระมารดาบิดาปรึกษากันว่า “เราจักรักษาพระธิดา”
จึงให้พระธิดาอยู่ในอาศรมแล้วไปเที่ยวหาผลไม้ไม่น้อยใหญ่

พอพระมารดาบิดาไปแล้ว พระธิดาได้เก็บดอกไม้
นานาพรรณมาทำเป็นเทริดดอกไม้ จนเกิดเป็นเหมือนคัน
บันไดวางพาดอยู่ ณ ฝั่งแม่น้ำคงคา ณ ที่นั้นมีต้นมะม่วง
ออกช่อสะพร่งอยู่ต้นหนึ่ง พระธิดาจึงขึ้นเล่นบนต้นมะม่วง
นั้นแล้วได้โยนเทริดดอกไม้ลงในแม่น้ำคงคาทุกวัน

วันหนึ่ง เทริดดอกไม้ได้ลอยไปคล้องเสียรของจุพกา
ลิงกุมาร ซึ่งกำลังสรงसनอยู่ในแม่น้ำคงคา จุพกาลิงค
กุมารทรงพิจารณาดูเทริดดอกไม้ นั้นแล้ว ดำริว่า “เทริด
ดอกไม้ นี้ หุญิงคนหนึ่งทำ ไม่ใช่หุญิงเก่าทำ จะต้อง
หุญิงสาวทำ เราจักไปสอบสวนดูก่อน” ด้วยอำนาจกิเลส
จึงไปทางเหนือแม่น้ำคงคา ได้ยินพระธิดานั่งร้องเพลงอย่าง
ไพเราะอยู่บนต้นมะม่วง จึงเสด็จไปที่โคนต้นมะม่วง ได้
เห็นพระธิดาจึงตรัสถามว่า “แม่นาง ท่านเป็นใคร” “ฉัน
เป็นหุญิงมนุษย์ จ๊ะนาย” “ถ้าเช่นนั้นเชิญแม่นางจงลง
มาเถิด” “ฉันลงไปไม่ได้ ฉันเป็นกษัตริย์” “แม่นาง
ฉันก็เป็นกษัตริย์เหมือนกัน แม่นางจงลงมาเถิด” “นาย
คนเรามีได้เป็นกษัตริย์ด้วยเหตุเพียงคำพูด ถ้านายเป็น
กษัตริย์ ท่านจงกล่าวมาษาของกษัตริย์” พระกุมารและ

เกิด” แล้วได้มอบพระธำมรงค์ผ้ากำพล และพระขรรค์ที่ พระองค์ทรงนำมาให้ แล้วรับสั่งให้พระโอรสไปพบอมาตย์ ผู้ประพศติประโยชน์ในทันตปุรนคร แล้วนำสิ่งของทั้ง ๓ ออกให้อมาตย์นั้นดู ให้บอกเขาว่า คนเป็นโอรสของจุฬกาลิงคะแล้วอมาตย์นั้นจักจัดการอภิเษกให้ครองราชสมบัติ

กาลิงคกุมาร จึงไหว้ลาพระมารดาพระบิดาพระอัยกา และพระอัยยิกา แล้วเหาะไปด้วยบุญฤทธิ์แล้วลงยังเหนือที่ นอนของอมาตย์ ถูกอมาตย์ถามว่าเป็นใคร จึงตอบว่า เป็น โอรสของจุฬกาลิงคะ แล้วนำของ ๓ อย่างออกให้ดู

อมาตย์นั้น จึงแจ้งให้ราชบริพารทราบ อมาตย์ ทั้งหลายจึงพร้อมกันประดับประดาพระนครแล้วอภิเษก กาลิงคกุมารให้ครองราชสมบัติ

ต่อมา ปุโรหิตนามว่า กาลิงคภารทวาชะ ได้กราบทูล ข้อปฏิบัติของจักรพรรดิ^๑ ให้พระเจ้ากาลิงคะทรงทราบ

^๑ ข้อปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิมี ๑๒ ประการ คือ

๑. สงเคราะห์บรมวงศานุวงศ์ และกองทหาร
๒. สงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้น
๓. สงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ผู้ตามเสด็จเป็นข้าราชการบริพาร
๔. คุ้มครองพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย
๕. คุ้มครองชาวราษฎร์พื้นเมืองทั้งหลาย

พระเจ้ากาลิงคะได้บำเพ็ญข้อปฏิบัติของจักรพรรดินั้นอย่างบริบูรณ์ พอถึงวันอุโบสถ ๑๕ กำ จักรแก้วได้มาจากสระจักร ช้างแก้วได้มาจากตระกูลช้างอุโบสถ ม้าแก้วได้มาจากตระกูลม้าลาหก แก้วมณีได้มาจากภูเขาเวปุลละ นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว ก็บังเกิดขึ้นแก่พระเจ้ากาลิงคะ

พระเจ้ากาลิงคะได้ยึดราชสมบัติตลอดสากลจักรวาลวันหนึ่ง แวดล้อมด้วยบริษัต์เต็มเนื้อที่ ๓๖ โยชน์ ทรงช้างเผือกขาวเปรียบประดุจเขาไกรลาส มีสิริวิลาสอย่างยิ่งได้เสด็จหาพระมารดาพระบิดา

ในครั้งนั้น ช้างพระที่นั่งของพระเจ้ากาลิงคะไม่สามารถจะเหาะข้ามมหาโพธิมณฑล ซึ่งเป็นสะดือแผ่นดิน อันเป็นพระชัยบัลลังก์ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไปได้

๖. คู่คุ้มครองเหล่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย
๗. คู่คุ้มครองเนื้อและนกเอาไว้สี่พันธุ์
๘. ห้ามปรามมิให้มีการประพฤดิอันมิชอบธรรม
๙. ทำนุบำรุงผู้ขาดสนไว้ทรัพย์
๑๐. เข้าหาพบปะสอบถามปัญหาสมณพราหมณ์
๑๑. เว้นเรื่องรักใคร่อันมิชอบธรรม
๑๒. เว้นความโลภที่รุนแรงไม่เลือกกว่าควรไม่ควร

(ตามนัยที่. อฎ. ๓/๓๕-๓๖ มจร. ๓ ที่.ป.๑๑/๘๔/๕๑-๕๒ มจร. ด้วย)

พระเจ้ากาลิงคะ รับสั่งให้ไล่ช้างหลายครั้ง ช้างพระที่นั่งก็ไม่สามารถไปได้

ปุโรหิตของพระเจ้ากาลิงคะ ซึ่งตามเสด็จไป คิดว่าในอากาศไม่มีสิ่งกีดขวาง เหตุไรพระเจ้าอยู่หัวจึงไม่ทรงสามารถจะไล่ช้างไปได้ จึงต้องตรวจตราดูจึงลงจากอากาศแล้วได้เห็นภาคพื้นที่เป็นลานสะคือแผ่นดิน ซึ่งเป็นบัลลังก์แห่งพระพุทธเจ้าทุกพระองค์

ในครั้งนั้น ณ สถานที่ประมาณ ๘ กรีส^๑นั้น ดันหญ้าแม่สักประมาณเส้นผมและหนวดมิได้มีเลย มีแต่ทรายสีเงินกระจายอยู่ทั่วไป รอบ ๆ บริเวณโพธิมณฑล มีต้นไม้ใหญ่หลายต้น มีเรือเถาพันเวียนขวาขึ้นไป

การทวาชปุโรหิต ตรวจดูพื้นที่นั้นแล้วคิดว่า สถานที่นี้เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับตรัสรู้ ไม่ว่าใคร ๆ แม้แต่ท้าวสักกะ ก็ไม่สามารถจะเหาะผ่านไปได้ จึงเหาะขึ้นไปเฝ้าพระเจ้ากาลิงคะกราบทูลให้ทรงทราบวา สถานที่ตรงที่ช้างพระที่นั่งไม่สามารถเหาะผ่านไปนั้นเป็นโพธิมณฑลสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับตรัสรู้ มีต้นหญ้าและเรือเถาม้วนเวียนโดยรอบเป็นทักษิณาวฏ

^๑ กรีสมาตราวัดความยาว ๑ กรีสเท่ากับ ๑๒๕ ศอก

ด้วยบุญญาธิการของพระเจ้ากาลิงคะ ได้มีช่างเชือก
อื่นมาจากตระกูลช่างอุโบสถน้อมหลังเข้าไปหาพระเจ้า
กาลิงคะ พอพระเจ้ากาลิงคะประทับช่างเชือกนั้นแล้วไล่ไป
ช่างเชือกนั้นก็ล้มตายลงเหมือนกัน

พระเจ้ากาลิงคะ ทรงเห็นว่าช่างเป็นดังที่ปุโรหิต
ผู้ชำนาญในการทำนาคกล่าว จึงเสด็จลงจากอากาศได้ทอด
พระเนตรดูโพธิมณฑลทรงเห็นปาฏิหาริย์ จึงทรงสรรเสริญ
ปุโรหิตการทวาจะว่าเป็นผู้รู้เหตุการณ์ทั้งปวง

ปุโรหิตการทวาจะไม่รับคำสรรเสริญ วางตนเป็น
ผู้ต่ำค้อยยกพระพุทธรูปขึ้นสรรเสริญว่า พระพุทธเจ้าเป็น
ผู้รู้เหตุการณ์ทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง ทรงรู้เหตุการณ์ทั้งปวง
ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ด้วยพระสัพพัญญุตญาณ
ส่วนคนรู้ด้วยการศึกษารู้เพียงบางส่วน พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายรู้ทั้งหมด

พระเจ้ากาลิงคะได้สดับพระพุทธรูปแล้ว เกิด
โสมนัสยินดี จึงชักชวนให้ประชาชนทั้งจักรวาลนำของหอม
และดอกไม้มาทำการบูชาพระมหาโพธิมณฑลเป็นเวลา
เจ็ดวัน หลังจากไปเฝ้าพระมารดาพระบิดาแล้ว ให้ตั้งเสา
ทองคำสูง ๑๘ สอก จัดให้มีดนตรีต่าง ๆ สมโภช รับสั่ง

พระเชตะวัน เข้าเฝ้าถวายบังคมพระพุทธองค์แล้วพักในพระ
เชตะวัน

วันรุ่งขึ้น ภิกษุชาวชนบทกลุ่มนั้น ได้เข้าไปในกรุง
สาวัตถี เดินไปตามถนนที่ขายดอกบัว ก็ไม่มีใครถวาย
ดอกบัว จึงกลับมาบอกให้ท่านพระอานนท์ทราบว่า พวกตน
ปรียากันจะหาดอกไม้มาบูชาต้นโพธิ์ จึงเดินไปตามถนน
ที่ขายดอกบัว แต่ก็ไม่ได้ดอกบัวเลยสักดอก

ท่านพระอานนท์ได้รับปากว่าจะไปหาดอกไม้มาให้
แล้วจึงเดินไปตามถนนที่ขายดอกบัว มีประชาชนถวาย
ดอกอุบลเขียวมากมายหลายกำ ท่านจึงให้คนแบกมาถวาย
ภิกษุชาวชนบทกลุ่มนั้น

ภิกษุเหล่านั้นได้รับดอกอุบลเขียวทั้งหมดนั้นไปทำ
การบูชาต้นโพธิ์

ภิกษุทั้งหลายที่พักอยู่ในพระเชตะวัน ได้ทราบเรื่องนั้น
เข้า จึงสนทนาพรรณนาคุณของท่านพระอานนท์ว่า ภิกษุ
ชาวชนบทมีบุญน้อย เทียวหาดอกบัวตามถนนที่ขายดอกบัว
ก็ไม่มีใครถวายเลยสักดอก ส่วนท่านพระอานนท์ไปหา
มีประชาชนถวายนำกลับมาให้มากมาย

พระพุทธองค์เสด็จมาตรัสถามว่า สนทนากันเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบพูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตผู้ฉลาดในการพูด ฉลาดในการสนทนาปราศรัย จะได้ดอกไม้แต่ในชาตินี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในชาติก่อนก็เคยได้มาแล้ว” ดังนี้แล้วจึงทรงแสดงปทุมชาดกนำอดีตนิทานมาเล่าว่า

ในครั้งอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรของเศรษฐี

ภายในกรุงพาราณสี มีสระแห่งหนึ่ง มีดอกปทุมบานสะพรั่ง มีชายจุมุกแหง่คนหนึ่งดูแลรักษาสระนั้น

ต่อมาวันหนึ่ง ในกรุงพาราณสีมีมหรสพ บุตรชายของเศรษฐี ๓ คน ประสงค์จะประดับพวงมาลัยเล่นมหรสพ ปรีกษากันจะไปพุดกยขอชอดอกบัวชายจุมุกแหง่ จึงไปหาชายจุมุกแหง่ ตอนที่เขากำลังเก็บดอกปทุม บุตรเศรษฐีคนหนึ่งกล่าวทักชายจุมุกแหง่ว่า

เส้นผมทั้งหลายและหมวดเคราทั้งหลายที่มีอยู่ เส้นที่ถูกตัดถูกถอนแล้ว ย่อมงอกขึ้นอีกได้ฉันใด ขอให้จุมุกแหง่ของท่านจงงอกขึ้นมาฉันนั้นเถิด เราขอชอดอกปทุม ท่าน โปรดให้เราเถิด

ชายจุมกแห่วงโกรธบุตรชายเศรษฐีคนนั้น จึงไม่ให้
ดอกปทุม

ลำดับนั้น บุตรชายเศรษฐีคนที่ ๒ จึงพูดกับชายจุมก
แห่วงว่า

พืชผลที่เก็บเกี่ยวในสพรทกาลแล้วหว่านในนา ย่อม
งอกขึ้นได้ฉันใด จุมกแห่วงของท่านจงงอกได้ฉันนั้นเกิด
เราขอดอกปทุมท่าน โปรดให้เราเกิด

ชายจุมกแห่วงก็โกรธบุตรชายเศรษฐีคนที่ ๒ อีก จึง
ไม่ให้ดอกปทุม

จากนั้น บุตรชายเศรษฐีคนที่ ๓ จึงพูดกับชาย
จุมกแห่วงว่า

นายสองคนนั้น พูดเพื่อเจ้า คิดว่าคนเฝ้าสระจะให้
ดอกปทุม ทั้ง ๒ คน จะพูดขอให้จุมกของท่านงอกหรือ
ไม่พูดก็ตาม จุมกของท่านก็ไม่งอกขึ้นมาได้ เพื่อนรักโปรด
ให้ดอกปทุมเกิด เราขอดอกปทุมท่าน โปรดให้เราเกิด

ชายจุมกแห่วงผู้เฝ้าสระปทุม กล่าวว่า เจ้าหนุ่ม ๒
คนแรกพูดเท็จ ส่วนท่านพูดความจริง ดอกปทุมทั้งหลาย
สมควรแก่ท่าน ว่าแล้วก็นำดอกปทุมมัดใหญ่มาให้บุตร
เศรษฐีคนที่ ๓ เสร็จก็ไปยังสระปทุมของตน

พระพุทธองค์ครั้งนั้นนำอดีตนิทานมาเล่าจบแล้ว ทรง
ประมุขชาดกว่า บุตรเศรษฐีผู้ได้ดอกปทุมในครั้งนั้น ได้มา
เกิดเป็นเรตตาคตในชาตินี้

ในตอนทีการทวาชปุโรหิต ตรวจสอบบริเวณโพธิ
มณฑลแล้วคิดว่าสถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์ประทับตรัสรู้ นั้น หมายความว่า ณ พระแทน
วัชรอาสน์ หรือรัตนบัลลังก์บริเวณใต้ต้นพระศรีโพธิ์ที่พุทธ
คยาในปัจจุบันนี้ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์
ทั้งอดีตพระพุทธเจ้าทั้งอนาคตพระพุทธเจ้า ทั้งพระพุทธเจ้า
โคตมะองค์ปัจจุบันประทับตรัสรู้

ในเรื่องที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับตรัสรู้ ณ
สถานที่แห่งเดียวกันนั้น ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์
อรรถกถาซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระ
พุทธเจ้าขอนำมาให้ศึกษาทั้งหมด

พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความต่างกัน ๘ ประการ

คัมภีร์พุทธวงศ์ (พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๓) ได้แสดง
วงศ์แห่งพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ เป็นอดีตพระพุทธเจ้า
๒๔ พระองค์ ๒๕ ทั้งพระพุทธเจ้าโคตม องค์ปัจจุบัน
ในอรรถกถาพุทธวงศ์ ได้แสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้า ๒๕

พระองค์มีความแตกต่างกัน ๘ ประการ คือ (๑) พระชนมายุ (๒) ขนาดพระวรกาย (๓) ตระกูล (๔) การบำเพ็ญเพียร (๕) พระรัศมี (๖) ยานพาหนะ ที่ประทับเสด็จออกผนวช (๗) ต้นไม้ที่ประทับตรัสรู้ (๘) บัลลังก์ที่ประทับนั่งตรัสรู้

๑. พระชนมอายุ พระพุทธเจ้าบางพระองค์มีพระชนมายุยืน บางพระองค์มีพระชนมายุสั้น

พระพุทธเจ้า ๘ พระองค์คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ พระพุทธเจ้าพระนามว่าอัครทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าธัมมทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าติสสะ มีพระชนมายุ ๑ แสนปี

พระพุทธเจ้า ๘ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่ามังคละ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุমনะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโสภิตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่านารทะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปิยทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าปุสสะ มีพระชนมายุ ๘ หมื่นปี

พระพุทธรเจ้า ๒ พระองค์ คือ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าเรวตะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าเวสสภู มีพระชนมายุ ๖ หมื่นปี

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าวิปีสตี มีพระชนมายุ ๘ หมื่นปี
 พระพุทธรเจ้าพระนามว่าสิขี มีพระชนมายุ ๙ หมื่นปี
 พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ มีพระชนมายุ ๔ หมื่นปี
 พระพุทธรเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ มีพระชนมายุ ๓ หมื่นปี
 พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากัสสปะ มีพระชนมายุ ๒ หมื่นปี

พระพุทธรเจ้าพระนามว่า โคดม องค์ปัจจุบัน มีพระชนมายุ ๑ ร้อยปี

๒. ขนาดพระวรกาย พระพุทธรเจ้าบางพระองค์สูง บางพระองค์ต่ำ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าทีปังกร พระพุทธรเจ้าพระนามว่าเรวตะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าปิยทัสสี พระพุทธรเจ้าพระนามว่าอิตตทัสสี พระพุทธรเจ้าพระนามว่าธัมมทัสสี พระพุทธรเจ้าพระนามว่าวิปีสตี มีพระวรกายสูง ๘๐ ศอก

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่ามังคละ พระพุทธรเจ้าพระนามว่านารทะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าสุเมธะ มีพระวรกายสูง ๘๘ ศอก

พระพุทธรเจ้า ๒๒ พระองค์ที่เหลือมีพระพุทธรเจ้า
พระนามว่าทีปังกร เป็นต้น มีพระพุทธรเจ้าพระนามว่าโคดม
เป็นที่สุด เกิดในตระกูลกษัตริย์

๔. การบำเพ็ญเพียร พระพุทธรเจ้าพระนามว่า
ทีปังกร พระพุทธรเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ พระพุทธรเจ้า
พระนามว่าสุมนะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี
พระพุทธรเจ้าพระนามว่าสุชาตะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่า
สิทธัตถะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ทรงบำเพ็ญ
เพียร ๑๐ เดือน

พระพุทธรเจ้าพระนามว่ามังคละ พระพุทธรเจ้าพระนาม
ว่าสุเมธะ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าคิณณะ พระพุทธรเจ้า
พระนามว่าสิขี ทรงบำเพ็ญเพียร ๘ เดือน

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าเรวตะ ทรงบำเพ็ญเพียร ๗ เดือน
พระพุทธรเจ้าพระนามว่าโสภิตะ ทรงบำเพ็ญเพียร ๔ เดือน

พระพุทธรเจ้าพระนามว่า ปทุมะ พระพุทธรเจ้าพระนาม
ว่าอรรถทัสสี พระพุทธรเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงบำเพ็ญ
เพียรครึ่งเดือน

พระพุทธรเจ้าพระนามว่านารทะ พระพุทธรเจ้าพระนาม
ว่าปทุมุตตระ พระพุทธรเจ้าพระนามว่าธัมมทัสสี พระ
พุทธรเจ้าพระนามว่ากัสสปะทรงบำเพ็ญเพียร ๗ วัน

พระพุทธเจ้า พระนามว่า ปิยทัสสี พระพุทธเจ้า
พระนามว่าปุสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู พระ
พุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมณะทรงบำเพ็ญเพียร ๖ เดือน

พระพุทธเจ้าพระนามโคดมของเราทรงบำเพ็ญเพียร
๖ ปี

๕. พระรัศมี พระพุทธเจ้าพระนามว่ามังคละ มี
พระรัศมีแห่งพระสรีระ แผ่ไปในหมื่นโลกธาตุ

พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ มีพระรัศมีแห่ง
แผ่ไป ๑๒ โยชน์

พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี มีพระรัศมีแห่งพระ
สรีระแผ่ไป ๗ โยชน์

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี มีพระรัศมีแห่งพระ
สรีระแผ่ไป ๓ โยชน์

พระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ มีพระรัศมีแห่ง
พระสรีระแผ่ไป ๑๐ โยชน์

พระพุทธเจ้าพระนามโคดมของเรา มีพระรัศมีแห่ง
พระสรีระแผ่ประมาณ ๑ วาโดยรอบ

พระพุทธเจ้าคนอื่นๆ ไม่แน่นอน

๖. ยานพาหนะที่ประทับเสด็จออกผนวช พระพุทธเจ้าบางพระองค์ประทับช้างออกอภิเนษกรมณฺ์ บางพระองค์ประทับม้าออกอภิเนษกรมณฺ์ บางพระองค์ประทับรถ บางพระองค์ดำเนินด้วยพระบาท ประทับปราสาทและวอเป็นคั่น ใดอย่างหนึ่ง

พระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุมนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปุสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขิ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ ประทับช้างออกอภิเนษกรมณฺ์

พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าเรวตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปิยทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปีสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่ากุกสันธะ ประทับรถออกอภิเนษกรมณฺ์

พระพุทธเจ้าพระนามว่ามังคละ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าอัสถทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าคิสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม ของเรา ประทับม้าออกอภิเนษกรมณฺ์

พระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู ประทับวอออกอภิเนษกรมณฺ์

พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่านารทะเสด็จออกอภิเนษกรรมณ์
ด้วยพระบาท

พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าโสภิตะ พระพุทธรูปเจ้าพระนาม
ว่าปทุมุตระ พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าธัมมทัสสีพระพุทธรูปเจ้า
พระนามว่ากัสสปะ ประทับปราสาทออกอภิเนษกรรมณ์

๑. โโพธิ ต้นไม้ที่พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายประทับ
ตรัสรู้ พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าทิจิงกร ตรัสรู้ที่ต้นกปีตนะ
(มะขวิด) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Feronialimonia*)

พระผู้มีพระภาคเจ้าโกณฑัญญะ ตรัสรู้ที่ต้นสาละ
(มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Shorea Robusta*)

พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ามังคละ พระพุทธรูปเจ้าพระนาม
ว่าสุমনะ พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าเรวตะ พระพุทธรูปเจ้า
พระนามว่าโสภิตะ ตรัสรู้ที่ต้นนาคะ (ภาคะทิง) (มีชื่อทาง
พฤกษศาสตร์ว่า *Mesua ferrea*)

พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าอินททัสสี ตรัสรู้ที่ต้น
อชฺฐนะ (กุ่ม) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Pentaptera Arjuna*
หรือ *Teriminalia Arjuna*)

พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าปทุมะ พระพุทธรูปเจ้าพระนาม
ว่านารทะ ตรัสรู้ที่ต้นมหาโสณะ (อ้อยช้างใหญ่) (มีชื่อทาง

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าสิทธิ์ตตะ ตรัสรู้ที่ต้นกณิการะ (กรรณิการ์) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Cochlospermum religiosum*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าติสสะ ตรัสรู้ที่ต้นอสนะ (ประคู้) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Pentaptera* หรือ *Terminalia tomentosa*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าปุลสสะ ตรัสรู้ที่ต้นอาลมกะ (มะขามป้อม) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Emblic myrolalan* หรือ *Phyllanthus emblica*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าวิปัสสี มีโพธิพฤกษ์ชื่อ ต้นปาลฎลี (แคฝอย) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Bignonia* หรือ *Steresrmum Suaveolens*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าสิขี ตรัสรู้ที่ต้นปุลนทริกะ (กุ่มบก) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Mangifera*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่าเวสสภู ตรัสรู้ที่ต้นสาละ (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Shorea robusta*)

พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากุกุสันธะ ตรัสรู้ที่ต้นสิริสะ (ซีก) (มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Acacia sirissa*)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ ประทับนั่งบน
บัลลังก์ ๓๒ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ พระพุทธเจ้า
พระนามว่าติสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู ประทับ
นั่งบนบัลลังก์ ๔๐ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี ประทับนั่งบนบัลลังก์
๓๒ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ประทับนั่งบน
บัลลังก์ ๒๖ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ ประทับนั่งบน
บัลลังก์ ๒๐ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ประทับนั่งบน
บัลลังก์ ๑๕ สอก

พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดมของเรา ประทับนั่งบน
บัลลังก์ ๑๔ สอก

สถานที่ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงละ

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ไม่ทรงละสถานที่ ๔ แห่ง
คือ (๑) โภธิบัลลังก์ (บัลลังก์ที่ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์)

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละ เป็นสถานที่แห่งเดียวกัน (๒) ไม่ทรงละการประกาศพระธรรมจักร ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (๓) ไม่ทรงละสถานที่เหยียบพระบาทครั้งแรกใกล้ประตูสังกัสสนคร ครั้งเสด็จลงจากเทวโลก (๔) ไม่ทรงละสถานที่วางเท้าเพียง ๔ เท้าในพระคันธกุฎี ณ พระวิหารเชตวัน พระวิหารเล็กก็มี ใหญ่ก็มี^๑ ทั้งพระวิหารก็ไม่ละ ทั้งพระนครก็ไม่ละ

ที่ว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละสถานที่ ๔ แห่งนี้ หมายความว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งที่ตรัสรู้ไปแล้วในอดีต ทั้งที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ทั้งองค์ที่ตรัสรู้แล้ว พระศาสนาของพระองค์ยังแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน ทั้งหมดจะประทับนั่งตรัสรู้ ณ บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่พุทธคยา จะแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ณ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จะเสด็จลงจากเทวโลกแล้ววางพระบาทลง ณ ประตูเมืองสังกัสสนคร เพียงที่ประทับอาศัยในพระคันธกุฎีก็จะอยู่ ณ ซากพระคันธกุฎีในพระเชตวัน

^๑ พระวิหารในที่นี้หมายถึงวัดที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ประทับอยู่นานที่สุดจะเป็นที่พระเชตวันทุกพระองค์ แต่มีพื้นที่กว้างแคบไม่เท่ากัน ความกว้างแคบแห่งเนื้อที่วัดที่ประทับของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์คู่หนึ่งคือวิญญูณณฉบับที่ ๕-๖ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๔๐ หน้า ๒๓

ขอขอร้องไปกล่าวถึงอานันทโพธิ์อีก ได้ค้นดูจากหนังสือจดหมายเหตุที่หลวงจีนฟาเหียนบันทึกไว้และในหนังสือประวัติพระถังซัมจั๋ง ไม่มีกล่าวถึงอานันทโพธิ์

ในหนังสือที่ท่านฟาเหียนบันทึกไว้ (พ.ศ. ๕๔๒-๕๕๑) และหนังสือประวัติท่านเหียนจิ่ง (พระถังซัมจั๋ง) ตอนบันทึกเกี่ยวกับพระเชตะวันมหาวิหาร มิได้กล่าวถึงอานันทโพธิ์

บันทึกของท่านฟาเหียนมีกล่าวแต่ว่า “มีต้นไม้หนาทึบ ชูดอกออกช่อมากมายเหลือที่จะคณนานับ” (จดหมายเหตุ ฯ ภิภมุฟาเหียน หน้า ๑๐๑) “ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ (พระเชตะวันมหา)วิหาร เป็นหมู่ต้นไม้เล็กใหญ่” (จดหมายเหตุ ฯ หน้า ๑๐๕)

ในหนังสือประวัติท่านเหียนจิ่งกล่าวถึงแต่สิ่งก่อสร้าง (พระถังซัมจั๋ง หน้า ๑๔๐-๑๔๑)

หลวงจีนทั้ง ๒ ท่านคงไม่ทราบประวัติความเป็นมาแห่งอานันทโพธิ์ เพราะเรื่องการนำเมล็ดพระศรีมหาโพธิ์มาปลูก มีกล่าวเฉพาะในอรรถกถาชาดก อนึ่งอรรถกถาของฝ่ายเถรวาท ทางฝ่ายอาจริยวาทไม่ยอมรับ หลวงจีนทั้ง ๒ ท่านไปสืบพุทธศาสนาและแสวงหาคัมภีร์พระไตรปิฎกกลับจีน มิได้นำอรรถกถาไปด้วย

อีกประการหนึ่ง หลักฐานการปลุกคั่นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระเชตะวันมหาวิหาร ไม่มีกล่าวในพระไตรปิฎก เมื่อทางฝ่ายจีนรับไปแต่พระไตรปิฎก มิได้รับอรรถกถาไป จึงไม่ทราบเรื่องนี้

ในกาลิงคชาดก ๑๖ คาถา ที่มาในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗ ก็กล่าวแต่การที่พระเจ้ากาลิงคะ กระทำสักการบูชาโพธิมณฑล คือ บริเวณสถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เท่านั้น

ส่วนหลักฐานการปลุกคั่นพระศรีมหาโพธิ์นั้น มีกล่าวเฉพาะในอรรถกถา ซึ่งเป็นอุปัติติเหตุของกาลิงคชาดก คือ พระพุทธเจ้า ทรงปรารภการที่พระอานนท์ชักชวนปลุกและสักการบูชาคั่นพระศรีมหาโพธิ์แล้วแสดงกาลิงคชาดก

เรื่องการปลุกอานันทโพธิ์นั้น ทางอินเดียเองก็ไม่ทราบหลักฐาน ในเอกสารที่เผยแพร่ก็ได้ประวัติไปจากศรีลังกา เรื่องนี้ อาจารย์เสฐียร พันธงชัย ได้เล่าไว้ในหนังสือพุทธสถานในชมพูทวีป เล่มจบ หน้า ๑๐๔-๑๐๖ ว่า

“อานันทมหาโพธิ์ที่ตรงหน้ามหาวิหารเชตะวัน เป็นปูชนียวัตถุสำคัญอีกแห่งหนึ่ง เมื่อไปถึงนักท่องเที่ยวขอบถามกันว่า ทำไมโพธิ์นี้จึงชื่อนั้น และใครเป็นคนปลุก

ไว้แต่ครั้งโน้น ปัญหานี้ตอบกันไว้ว่า โพรธตันนี้ปลูกไว้แต่ครั้งสมัยพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ขณะที่ไปเห็นยังคงงามดี

ท่านเทพปริยสิงหะ เลขาธิการของสมาคมมหาโพธิ์ ในกัลกัตตา อ้างหนังสือเล่มหนึ่งชื่อปุชชาวัลลียะ อันเป็นวรรณคดีของเกาะลังกา เขียนเล่าเรื่องโพรธตันนี้ไว้ว่า

แม้ว่ามหาวิหารเซตวัน จะเป็นที่ยังความสะอาด และความสงบให้เกิดขึ้นได้ยิ่งกว่าสถานที่แห่งใด อันเป็นที่ของพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าหาได้ประทับพักตลอดปีก็หาไม่ แต่ละปีพระพุทธเจ้าประทับพักเพียงปีละ ๓ เดือนในพรรษา (ฤดูฝน) เท่านั้น ส่วนอีก ๙ เดือนของปีนอกฤดูพรรษา พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกออกไปแสดงธรรมในคามนิคมชนบทและหัวเมืองอื่น ๆ

เมื่อพระพุทธเจ้าต้องเสด็จไปสู่ที่อื่นเสียประมาณปีละ ๙ เดือน ชาวนครสาวัตถีผู้เลื่อมใสในพระธรรมใครจะทูลเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่เป็นนิจ ไม่ปรารถนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปอยู่แห่งใด จึงพากันเกิดวิปตติสารเดือดร้อนใจปรึกษากันว่า จะทำไฉนหนอ จึงจะทูลเชิญพระพุทธเจ้าให้ประทับอยู่ตลอดปีได้ เมื่อพระพุทธเจ้าต้องเสด็จจากไปเสียก็ให้เกิดความอ้ำว้างใจ จะหารูปรอยอันใดขอพระพุทธเจ้าให้ปรากฏอยู่เป็นเครื่องระลึกแทนองค์พระพุทธเจ้าก็มีได้มี

ความวิบัติสารเดือนครีอนของชาวเมืองอันนี้ ล่วงรู้ไปถึงหมู่สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า มีพระอนันท์เถระพุทธอุปัฏฐากเป็นต้น จึงนำกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาเพื่อยังมหาชนทั้งหลายให้สมปรารถนา จึงรับสั่งอนุญาตให้พระอนันท์เถระนำกิ่งโพธิ์ที่ตำบลพุทธรคยา มาปลูกไว้ที่หน้ามหาวิหารเชตวันเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ เพื่อว่าสมัยใดที่เสด็จจากมหาวิหารไป จักได้เป็นที่บูชากราบไหว้ของคนทั้งปวง

ครั้งนั้นพระมหาโมคคัลลานเถระ อัครสาวกฝ่ายซ้าย ผู้ทรงฤทธิ์เป็นสมบัติ ทราบความประสงค์ของพระพุทธเจ้า จึงทูลอาสาแสดงฤทธิ์โดยฉานเหาะไปในอากาศ ถึงตำบลพุทธรคยาในแขวงอรุเวลาเสนาณิกม นำเอากิ่งมหาโพธิ์กิ่งหนึ่งกลับมายังมหาวิหารเชตวันได้ในครั้นนั้น

ครั้นนำกิ่งโพธิ์กลับมาได้ ก็มีการปรึกษากันว่า ผู้ใดจักสมควรเป็นผู้ปลูก จึงจะสมแก่ความสำคัญ พวกชาวเมืองและพระสงฆ์ตกลงพร้อมใจกัน ถวายพระเกียรติแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลให้ทรงเป็นผู้ปลูก แต่พระราชาทรงปฏิเสธ อ้างว่าฐานะของพระมหากษัตริย์ (ตามทางการเมือง) ย่อมไม่ถาวรมั่นคง ทายาทที่จะมาภายหลังจักได้เป็นผู้สืบ

ตำแหน่ง เพื่อให้ความคุ้มครองบำรุงรักษาต้นไม้ต่อไป
ได้หรือไม่ ก็ทราบไม่ได้ จึงควรยกเกียรติยศนี้ให้แก่คนอื่น
คำคำนของพระราชามีคนเห็นตาม ในที่สุดตกลงกันให้
อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ปลูก ตามคำแนะนำและการทรง
เห็นชอบของพระราช

การที่ยอมให้อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ปลูก ก็ด้วยคิด
กันว่า ต้นโพธิ์จะปลูกอยู่ภายในที่สำคัญอันเป็นที่สร้างของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐีอย่างหนึ่ง และเศรษฐีมีบริวารข้าทาส
หญิงชายมากคงสืบตระกูลช่วยกันรักษาต้นไม้ต่อไป
ได้อีกอย่างหนึ่ง”

ประวัติความเป็นมาของอนันตมหาโพธิ์มีดังเล่า
มานี้ ครั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐีปลูกโพธิ์ต้นนี้แล้ว มีการ
ฉลองใหญ่ เมื่อพิธีเสร็จ พระพุทธเจ้าเสด็จประทับนั่งสมาธิ
อยู่ที่โคนต้นไม้ ๑ ราตรี เพื่อเป็นพระฤกษ์ ตั้งแต่นั้นมา
เวลาสิ้นสุดฤดูพรรษาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองอื่น
ชาวเมืองทั้งหลายก็กราบไหว้โพธิ์ต้นนี้แทนพระพุทธเจ้า

ฟังเรื่องอนันตมหาโพธิ์ ก็เห็นความสำคัญที่นักท่อง
เที่ยวควรเข้าไปบูชาให้จงได้ ด้วยว่าตามเรื่องที่เป็นมาโพธิ์
ต้นนี้มีความสำคัญไม่น้อยกว่าโพธิ์ที่อนุราชปุระ ในทวีป
ลังกา ซึ่งพระนางสังฆมิตาเถรีพระธิดาของพระเจ้าอโศก

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ได้ประทับนั่ง
ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น เป็นสหชาติกับ
พระพุทธเจ้า (เกิดพร้อมกันกับพระพุทธเจ้า)

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้ได้ถูกตอนกิ่งไปปลูกใหม่
๒ ครั้ง ครั้งแรกในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรง
โปรดให้พระอานนท์นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกไว้ที่
พระเชดวัน ต้นโพธิ์ที่ปลูกขึ้นใหม่นี้ เรียกกันว่า “อานนท์-
โพธิ์” หรือ “ต้นโพธิ์อานนท์” ปัจจุบันต้นโพธิ์อานนท์ยังมี
ชีวิตยืนต้นอยู่

หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วประมาณ ๒๐๐-
๓๐๐ ปี สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระราชธิดา คือ
พระสังฆมิตตาเถรี ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ
ศรีลังกา พระองค์ได้ทรงโปรดให้พระนางนำกิ่งพระศรี
มหาโพธิ์ ไปปลูกที่เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา
ปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้ยังคงมีชีวิตยืนต้นอยู่

พ.ศ. ๒๗๒ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา ถูก
มเหสีองค์ที่ ๔ ของพระเจ้าอโศกมหาราช พระนามว่า
มหิสุนทรี ให้เอายาพิษและน้ำร้อนราดจนตาย เพราะอิจฉา
ที่พระเจ้าอโศกให้ความสนพระทัยต้นพระศรีมหาโพธิ์
มากกว่าตน

พระเจ้าอโศกทรงเสียพระทัยมาก รับสั่งให้รื้อน่านมโคถึง ๑๐๐ ตัวมารด ทรงเฝ้าอธิษฐานให้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ฟื้นขึ้นมา ทรงตั้งสัจจะว่า ถ้าต้นพระศรีมหาโพธิ์ไม่ฟื้นขึ้นมา ก็จะขอเฝ้าอยู่ที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ไปจนกว่าจะชีวิตจะหาไม่

ต่อมาไม่นานนัก ต้นพระศรีมหาโพธิ์ก็ได้เกิดหน่อขึ้นใหม่ พระเจ้าอโศกมหาราชจึงโปรดให้นำไปปลูกไว้ที่เดิม เป็นพระศรีมหาโพธิ์ต้นที่ ๒

ครั้นล่วงมาถึงช่วง พ.ศ. ๑๑๔๓-๑๑๖๓ กษัตริย์ฮินดูแห่งแคว้นเบงกอล นามว่า ศาสางกา ต้องการประกาศตนเป็นอิสระไม่ขึ้นกับแคว้นมคธ จึงคิดทำลายพุทธคยา ซึ่งเป็นพุทธสถานที่สำคัญ โดยยกกองทัพมาทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ สั่งให้ขุดรากถอนโคนจนหมดไม่เหลือเป็นเชื้ออยู่เลย ให้เอาไฟเผาเพื่อให้ตายให้หมด รับสั่งให้เสนาบดีนำพระพุทธรูปหินแกะสลักปางมารวิชัยออกไปจากพุทธคยาเพื่อทำลายเสีย เสนาบดีนับถือพระพุทธรูปศาสนาได้ออกอุบายก่ออิฐ สูงจนไม่เห็นพระพุทธรูปนั้น

เมื่อศาสางกามาถึง ก็บอกว่าเอาออกไปแล้ว ภายหลังศาสางารู้เข้าก็เดือดดาลใจถึงกับกระอักโลหิต สวรรคตต่อหน้าทหาร

ทางฝ่ายกษัตริย์แคว้นมคธ คือ พระเจ้าปुरुณวรรมา ทรงทราบข่าวจึงรีบยกทัพมาถึงได้ทอดพระเนตรต้นพระศรีมหาโพธิ์ถูกเผาจนราบเรียบ ทรงโสกเศร้าเสียดพระทัยยิ่งนัก รับสั่งให้คนรุดนำนมวัว ๑,๐๐๐ ตัว มารดที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงอธิษฐานพระทัยว่า ถ้าต้นโพธิ์นี้ไม่ออกหน่อใหม่ ก็จะไม่ยอมอยู่ที่นี้จนกว่าชีวิตจะหาไม่

จากนั้นไม่นานต้นพระศรีมหาโพธิ์ก็เกิดหน่อขึ้นมาใหม่เป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นที่ ๓ พระเจ้าปुरुณวรรมาได้ทรงปลูกหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นที่ ๓ ณ ตำแหน่งที่เดิมจนเจริญงอกงามดี

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๑๕ เซอร์กันนิงแฮม เดินทางมาพุทธศยครั้งที่ ๓ เห็นว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์อายุมากแล้วถูกลมพายุพัดล้มลง จึงหาเมล็ดจากต้นเก่าเพื่อนำไปเพาะพอดีพบหน่อของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ๒ หน่อ จึงได้นำหน่อหนึ่งไปปลูกไว้ ณ ที่เดิม

ใน พ.ศ. ๒๔๒๓ เซอร์กันนิงแฮม ได้เลือกหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่แข็งแรง มาปลูกลง ณ ที่ตำแหน่งเดิมของต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นแรก ต้นพระศรีมหาโพธิ์ คือต้นที่อยู่มาจนถึงปัจจุบัน ได้ปลูกมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๓ ถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๕๑ รวมอายุได้ ๑๒๘ ปี

ปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์ ยังแข็งแรงสมบูรณ์ มีการสร้างรั้วซีเมนต์ล้อมมีลักษณะคล้ายคลึงกับรั้วพระเจ้าอโศก มีประตูปิดเปิดทำด้วยเหล็กดัด สูงประมาณ ๒ เมตร ล้อมไว้โดยรอบ มีอาณาบริเวณประมาณ ๔ ตารางเมตร มีแขกยามคอยดูแลเปิดเปิดประตูให้ คอยให้ความสะดวกต่าง ๆ สำหรับพุทธศาสนิกชนได้เข้าไปกราบนมัสการได้ ทั้งนี้นักจาริกที่มาแสวงบุญต้องให้รางวัลเขาตามธรรมเนียม

ที่รอบโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์มีธงชาติของชาติต่าง ๆ และธงศาสนาต่าง ๆ แฉวนประดับเต็มไปหมด และทางการได้ส่งนักพฤกษศาสตร์มาดูแลอยู่ทุกสัปดาห์ (จากหนังสืออินเดียน้อย หน้า ๘๘-๘๙).

๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์วิญญูณ ๔๗/๒ ถนนสามเสน บางลำพู กรุงเทพฯ ๑ ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๘๒-๒๐๒๕, ๖๒๕-๑๕๕๑ โทรสาร ๒๘๑-๑๗๐๖

นางสาวศรีเพ็ญ จัตุหะศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

อานันทโพธิ์ ที่พระเชตวันมหาวิหาร

ประเทศอินเดีย

คณะศิษย์อาจารย์พร รัตนสุวรรณ

ได้นำหน่ออานันทโพธิ์ต้นหนึ่งมาปลูกที่มูลนิธิพร ฯ